

महाविद्यालयीन ग्रंथालयामधील Chat-GPT वापराचा विद्यार्थ्यांच्या : “अभ्यासअध्ययन प्रक्रिये वरील परिणामांचा

श्रीकईमहेश जयवंत ना.

ग्रंथालय परिचर

विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली

mnaik2820@gmail.com

गोपवारा

Chat-GPT हे संवादात्मक कृत्रिम बुद्धिमत्ता तंत्रज्ञानावर आधारित साधन असून ते वापरकर्त्यांच्या प्रश्नांना नैसर्गिक भाषेत उत्तर देण्याची क्षमता ठेवते त्यामुळे . विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक महाविद्यालय ग्रंथालय हे . शिक्षण क्षेत्रात आणि विशेषतः उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये त्याचा वापर वेगाने वाढताना दिसून येतो आणि संशोधनात्मक विकासासाठी अत्यंत महत्वाची संस्था आहे पारंपरिक ग्रंथालयामध्ये विद्यार्थ्यांना पुस्तके ., संदर्भग्रंथ, जर्नल्स आणि इतर शैक्षणिक साहित्य उपलब्ध असते परंतु आधुनिक काळात डिजिटल साधनांचा वापर वाढल्यामुळे ग्रंथालय सेवांमध्ये ही तांत्रिक बदल घड .ून आले आहेत या पार्श्वभूमीवर . Chat-GPT सारख्या AI साधनांचा वापर विद्यार्थ्यांना माहिती शोधणे, संकल्पना समजून घेणे, नोट्स तयार करणे आणि संशोधनासाठी मार्गदर्शन मिळविणे यासाठी उपयुक्त ठरू शकते येमध्ये त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रि . Chat-GPT चा वापर महत्वाची भूमिका बजावू शकतो . सदर संशोधनाचा मुख्य उद्देश महाविद्यालय ग्रंथालया चा वापर विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवर कसा परिणाम करतो याचा अभ्यास करणे हा आहे. संशोधनामध्ये विद्यार्थ्यांच्या माहिती शोधण्याच्या पद्धती, अभ्यासाच्या सवयी, संशोधन कौशल्ये आणि अध्ययनाची कार्यक्षमता यांचे Chat-GPT चा काय प्रभाव पडतो याचे विश्लेषण करण्यात येणार आहे तसेच . Chat-GPT च्या वापरामुळे विद्यार्थ्यांना माहिती मिळविण्याचा वेग, समजून घेण्याची क्षमता आणि स्वअभ्यासाची प्रवृत्ती कितपत वाढते - . हे याचाही विश्लेषणात्मक अभ्यास करण्यात आला आहे

सांकेतिक शब्द :

Chat-GPT, महाविद्यालयीन ग्रंथालयकृत्रिम बुद्धिमत्ता,, डिजिटल ग्रंथालयसेवा , ग्रंथालय ऑटोमेशन

प्रस्तावना :

आजच्या डिजिटल युगात माहिती व तंत्रज्ञानाचा शिक्षण क्षेत्रावर मोठा प्रभाव पडलेला दिसून येतो. इंटरनेट, डिजिटल ग्रंथालय, ई-बुक्स, ऑनलाईन जर्नल्स आणि विविध कृत्रिम बुद्धिमत्ता आधारित साधनांमुळे शिक्षणाची प्रक्रिया अधिक सुलभ, वेगवान आणि परिणामकारक बनली आहे. माहितीचा प्रसार आणि उपलब्धता वाढल्यामुळे विद्यार्थ्यांना ज्ञान मिळविण्याचे अनेक नवीन मार्ग उपलब्ध झाले आहेत. या पार्श्वभूमीवर शिक्षण आणि संशोधन क्षेत्रात कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा वापर दिवसेंदिवस वाढत आहे. कृत्रिम बुद्धिमत्ता ही संगणक तंत्रज्ञानाची अशी शाखा आहे जी संगणक प्रणालींना मानवी बुद्धिमत्तेसारखी विचार करण्याची, शिकण्याची आणि निर्णय घेण्याची क्षमता प्रदान करते. शिक्षण क्षेत्रात AI आधारित साधनांचा वापर माहिती शोध, शैक्षणिक मार्गदर्शन, स्व-अभ्यास, संशोधन आणि शैक्षणिक व्यवस्थापन यासाठी केला जात आहे. Chat-GPT हे साधन OpenAI यांनी विकसित केलेले आहे. हे संवादात्मक कृत्रिम बुद्धिमत्ता साधन असून ते विद्यार्थ्यांना विविध शैक्षणिक विषयांबाबत माहिती देणे, संकल्पना स्पष्ट करणे, नोट्स तयार करण्यास मदत करणे, संशोधनासाठी मार्गदर्शन करणे आणि विविध शैक्षणिक कामांमध्ये सहाय्य करणे यासाठी उपयोगी ठरते. त्यामुळे शिक्षण क्षेत्रात आणि विशेषतः उच्च शिक्षणामध्ये Chat-GPT चा वापर मोठ्या प्रमाणावर वाढताना दिसून येत आहे. महाविद्यालयीन ग्रंथालय ही विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी अत्यंत महत्वाची संस्था आहे. ग्रंथालय

विद्यार्थ्यांना आवश्यक असलेले ज्ञानस्रोत उपलब्ध करून देण्याचे कार्य करते. पारंपरिक ग्रंथालयामध्ये प्रामुख्याने पुस्तके, संदर्भग्रंथ, नियतकालिके, संशोधन लेख आणि इतर मुद्रित साहित्य उपलब्ध असते. परंतु तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीमुळे ग्रंथालय सेवांमध्ये मोठे परिवर्तन झाले आहे. आजच्या काळात अनेक महाविद्यालयीन ग्रंथालय डिजिटल स्वरूपात विविध सेवा देत आहेत. ई-बुक्स, ई-जर्नल्स, ऑनलाइन डेटाबेस आणि डिजिटल ग्रंथालय सेवांमुळे विद्यार्थ्यांना कोणत्याही वेळी आणि कोणत्याही ठिकाणाहून माहिती मिळवणे शक्य झाले आहे.

Chat-Gpt चे स्वरूप व महत्व:

डिजिटल परिवर्तनामुळे ग्रंथालय व्यवस्थापनात नवीन तंत्रज्ञानाचा समावेश करणे आवश्यक बनले आहे. Chat-GPT सारखी AI साधने ग्रंथालय सेवांना अधिक प्रभावी बनवू शकतात. उदाहरणार्थ, विद्यार्थ्यांना एखाद्या विषयावरील माहिती शोधण्यासाठी ग्रंथालयामध्ये मोठ्या प्रमाणावर पुस्तके शोधावी लागत होती. परंतु Chat-GPT च्या मदतीने विद्यार्थ्यांना त्या विषयाबाबत प्राथमिक माहिती त्वरित मिळू शकते. त्यामुळे माहिती शोधण्याचा वेळ कमी होतो आणि अध्ययन प्रक्रिया अधिक कार्यक्षम बनते. विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेमध्ये माहिती शोधणे, वाचन करणे, समजून घेणे, विश्लेषण करणे आणि त्या माहितीचा उपयोग करून ज्ञान विकसित करणे या गोष्टींचा समावेश असतो. Chat-GPT च्या वापरामुळे विद्यार्थ्यांना कठीण संकल्पना सोप्या भाषेत समजून घेता येतात. तसेच विविध विषयांवरील प्रश्नांची उत्तरे त्वरित मिळाल्यामुळे विद्यार्थ्यांचा अभ्यास अधिक परिणामकारक होतो. Chat-GPT विद्यार्थ्यांना, सारांश तयार करणे आणि अभ्यासाचे नियोजन करण्यामध्ये देखील मदत करते. याशिवाय संशोधन कार्यामध्येही Chat-GPT उपयुक्त ठरू शकते. विद्यार्थ्यांना संशोधन विषय निवडणे, साहित्य समीक्षा (Literature Review) तयार करणे, संशोधन प्रश्न निश्चित करणे आणि संशोधनाची रूपरेषा तयार करणे यामध्ये Chat-GPT मार्गदर्शन करू शकते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांची संशोधन कौशल्ये विकसित होण्यास मदत होते. तथापि, Chat-GPT च्या वापरासोबत काही मर्यादा आणि आव्हाने देखील आहेत. उदाहरणार्थ, Chat-GPT द्वारे दिलेली माहिती नेहमी पूर्णपणे अचूक असेलच असे नाही. त्यामुळे विद्यार्थ्यांनी मिळालेली माहिती विश्वासासार्थ स्रोतांद्वारे पडताळून पाहणे आवश्यक आहे. तसेच AI साधनांवर जास्त अवलंबित्व असल्यास विद्यार्थ्यांच्या स्वतंत्र विचारक्षमतेवर परिणाम होण्याची शक्यता असते. त्यामुळे Chat-GPT चा वापर करताना नैतिकता आणि जबाबदारी यांचे पालन करणे आवश्यक आहे. महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर केल्यास विद्यार्थ्यांना २४ तास माहिती सहाय्य मिळू शकते. विद्यार्थी Chat-GPT च्या माध्यमातून स्वतंत्र पणे माहिती मिळवू शकतात. Chat-GPT चा वापर करून डिजिटल हेलपडेस्क, FAQ सेवा आणि व्हर्च्युअल संदर्भ सेवा तयार करता येऊ शकतात. या सर्व पार्श्वभूमीवर महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवर कसा परिणाम करतो याचा अभ्यास करणे अत्यंत आवश्यक आहे. Chat-GPT मुळे विद्यार्थ्यांच्या माहिती शोधण्याच्या पद्धतीत, अध्ययन सवयींमध्ये आणि संशोधन कौशल्यांमध्ये कोणते बदल होतात हे समजून घेणे महत्वाचे आहे. म्हणूनच प्रस्तुत संशोधनाचा उद्देश महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवर कसा प्रभाव टाकतो याचा सखोल अभ्यास करणे हा आहे. या अभ्यासातून Chat-GPT च्या वापराचे फायदे, मर्यादा आणि त्याचा शैक्षणिक क्षेत्रातील उपयोग याबाबत महत्त्वपूर्ण निष्कर्ष मिळू शकतात. तसेच ग्रंथालय व्यवस्थापन आणि शिक्षण क्षेत्रात AI तंत्रज्ञानाचा प्रभावी व जबाबदार वापर कसा करता येईल यासाठीही या संशोधनातून मार्गदर्शन मिळू शकते.

संशोधनाचे हेतू:

- १ यामध्ये महाविद्यालयीन ग्रंथालय (Chat-GPT चा वापर विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवर कसा परिणाम करतो याचा अभ्यास करणे.
- २ (विद्यार्थ्यांच्या माहिती शोधण्याच्या पद्धती व अभ्यासाच्या सवयी आणि संशोधन कौशल्ये.
- ३ (अध्ययनाची कार्यक्षमता व त्यावर Chat-GPT चा काय प्रभाव पडतो याचे विश्लेषण करणे.
- ४ (Chat-GPT च्या वापरामुळे विद्यार्थ्यांना माहिती मिळविण्याचा वेग, समजून घेण्याची क्षमता आणि स्व-अभ्यासाची प्रवृत्ती कितपत वाढते अभ्यास करणे.
- ५ (Chat-GPT च्या वापरातील काही मर्यादा आणि आव्हाने अभ्यासणे.

संशोधन पद्धती:

संशोधनासाठी प्रश्नावली, मुलाखती आणि निरीक्षण यांसारख्या पद्धतींचा वापर करून माहिती संकलित केली जाईल. त्यानंतर मिळालेल्या माहितीचे विश्लेषण करून निष्कर्ष मांडले जाणारे संशोधनाकरिता विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली ग्रंथालयातून संख्यात्मक व गुणात्मक माहिती संकलन केले आहे सदर. संशोधनातून महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेला अधिक प्रभावी आणि सुलभ बनवू शकतो का हे स्पष्ट होईल. तसेच भविष्यात ग्रंथालय सेवांमध्ये कृत्रिम बुद्धिमत्ता तंत्रज्ञानाचा प्रभावी आणि जबाबदार वापर कसा करता येईल या अभ्यासातून महत्त्वपूर्ण मार्गदर्शन मिळणे अपेक्षित आहे.

महाविद्यालयीन ग्रंथालय व कृत्रिम बुद्धिमत्ता:

महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये ही विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक आणि बौद्धिक विकासासाठी अत्यंत महत्त्वाची संस्था आहे. ग्रंथालय विद्यार्थ्यांना विविध प्रकारचे ज्ञानस्रोत उपलब्ध करून देते. यात पाठ्यपुस्तके, संदर्भग्रंथ, नियतकालिके, संशोधन लेख आणि डिजिटल संसाधने यांचा समावेश असतो. ग्रंथालयाचा मुख्य उद्देश म्हणजे विद्यार्थ्यांना योग्य आणि विश्वासार्ह माहिती उपलब्ध करून देणे. आजच्या डिजिटल युगात ग्रंथालयाची भूमिका केवळ पुस्तके उपलब्ध करून देण्यापुरती मर्यादित राहिलेली नाही. आधुनिक ग्रंथालय विद्यार्थ्यांना डिजिटल माहिती सेवा, ऑनलाइन डेटाबेस, ई-बुक्स आणि विविध तांत्रिक साधने उपलब्ध करून देते. Chat-GPT सारख्या AI साधनांचा वापर करून ग्रंथालय सेवा अधिक प्रभावी आणि विद्यार्थी-केंद्रित बनवता येतात.

कृत्रिम बुद्धिमत्ता म्हणजे संगणक प्रणालींना मानवी बुद्धिमत्तेसारखी विचार करण्याची, शिकण्याची आणि निर्णय घेण्याची क्षमता देणारे तंत्रज्ञान होय. AI चा वापर आज अनेक क्षेत्रांमध्ये होत आहे, जसे की आरोग्य, उद्योग, बँकिंग आणि शिक्षण. शिक्षण क्षेत्रात AI चा वापर विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक मार्गदर्शन देण्यासाठी, माहिती शोधण्यासाठी आणि शिक्षण प्रक्रिया अधिक प्रभावी करण्यासाठी केला जातो. Chat-GPT हे AI तंत्रज्ञानाचे एक उत्कृष्ट उदाहरण आहे. ग्रंथालय व्यवस्थापनात AI चा वापर केल्यामुळे माहिती शोध प्रक्रिया जलद होते. तसेच ग्रंथालय सेवा स्वयंचलित बनतात. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना अधिक सोयीस्कर आणि प्रभावी सेवा मिळू शकतात. डिजिटल ग्रंथालय सेवा म्हणजे इंटरनेट आणि तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून दिल्या जाणाऱ्या माहिती सेवा. यात ई-बुक्स, ई-जर्नल्स, ऑनलाइन डेटाबेस, डिजिटल संग्रह आणि व्हर्च्युअल संदर्भ सेवा यांचा समावेश होतो. डिजिटल ग्रंथालयामुळे विद्यार्थ्यांना कोणत्याही वेळेस आणि कोणत्याही ठिकाणाहून माहिती मिळवणे शक्य झाले आहे. त्यामुळे शिक्षण आणि संशोधन प्रक्रिया अधिक सुलभ झाली आहे. Chat-GPT सारखी AI साधने डिजिटल ग्रंथालय सेवांना अधिक प्रभावी बनवतात.

महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांची अध्ययन प्रक्रिया:

अध्ययन प्रक्रिया म्हणजे ज्ञान मिळविणे, समजून घेणे, विश्लेषण करणे आणि त्याचा वापर करणे होय. या प्रक्रियेमध्ये वाचन, लेखन, चर्चा आणि संशोधन यांचा समावेश होतो. माहिती शोध प्रक्रिया म्हणजे एखाद्या विषयाबद्दल आवश्यक माहिती शोधण्याची आणि मिळविण्याची पद्धत होय. या प्रक्रियेमध्ये माहितीची गरज ओळखणे, योग्य स्रोत निवडणे, माहिती शोधणे आणि तिचे मूल्यांकन करणे या टप्प्यांचा समावेश असतो. महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये विद्यार्थ्यांना अनेकदा संशोधनासाठी माहिती शोधावी लागते. Chat-GPT च्या मदतीने विद्यार्थ्यांना प्राथमिक माहिती आणि योग्य सांकेतिक शब्द मिळू शकतात. त्यामुळे माहिती शोध प्रक्रिया अधिक सुलभ होते. अध्ययन प्रक्रिया म्हणजे ज्ञान मिळविणे, समजून घेणे, विश्लेषण करणे आणि त्याचा वापर करणे ही पद्धत होय. या प्रक्रियेमध्ये वाचन, लेखन, चर्चा आणि संशोधन यांचा समावेश होतो. Chat-GPT च्या मदतीने विद्यार्थ्यांना कठीण विषय सोप्या भाषेत समजून घेता येतात. तसेच नोट्स तयार करणे आणि विषयांचा सारांश तयार करणे सोपे होते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांचा अभ्यास अधिक प्रभावी बनतो. शैक्षणिक तंत्रज्ञान म्हणजे शिक्षण प्रक्रियेत तांत्रिक साधनांचा वापर होय. यात संगणक, इंटरनेट, डिजिटल ग्रंथालय, ई-लर्निंग प्लॅटफॉर्म आणि AI आधारित साधने यांचा समावेश होतो. शैक्षणिक तंत्रज्ञानामुळे शिक्षण अधिक संवादात्मक आणि आकर्षक बनते. Chat-GPT सारखी साधने विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक मार्गदर्शन देऊ शकतात. संशोधन कौशल्ये म्हणजे माहिती शोधणे, तिचे विश्लेषण करणे आणि नवीन ज्ञान निर्माण करणे यासाठी आवश्यक असलेली कौशल्ये. उच्च शिक्षणामध्ये विद्यार्थ्यांना संशोधन कार्य करणे आवश्यक असते. Chat-GPT च्या मदतीने विद्यार्थ्यांना संशोधन विषय निवडणे, साहित्य समीक्षा तयार करणे आणि संशोधनाची रूपरेखा तयार करणे सोपे होते. माहिती साक्षरता म्हणजे योग्य माहिती शोधणे, तिचे मूल्यांकन करणे आणि योग्य पद्धतीने वापरण्याची क्षमता होय. आजच्या माहितीच्या युगात ही कौशल्ये अत्यंत महत्त्वाची आहेत. Chat-GPT विद्यार्थ्यांना माहिती शोधण्याची प्रक्रिया समजून घेण्यासाठी मदत करू शकते. परंतु विद्यार्थ्यांनी मिळालेल्या माहितीची

पडताळणी करणे आवश्यक आहे ग्रंथालय .ऑटोमेशन म्हणजे ग्रंथालय व्यवस्थापनातील विविध कामे संगणकीय प्रणालींच्या मदतीने स्वयंचलित करणे होय. यात पुस्तकांची नोंद, वर्गीकरण, कॅटलॉगिंग आणि इश्यू-रिटर्न प्रक्रिया यांचा समावेश होतो. Chat-GPT चा वापर करून ग्रंथालयामध्ये डिजिटल हेल्पडेस्क, चॅटबॉट सेवा आणि माहिती सहाय्य प्रणाली तयार करता येतात. त्यामुळे ग्रंथालय सेवा अधिक कार्यक्षम आणि आधुनिक बनतात.

संशोधन विषयातील अभ्यासाचा मागोवा:

शैक्षणिक संस्था आणि ग्रंथालय व्यवस्थापनात AI आधारित साधनांचा वापर विद्यार्थ्यांना माहिती मिळविण्यासाठी आणि संशोधन कार्य सुलभ करण्यासाठी केला जात आहे. OpenAI यांनी विकसित केलेले Chat-GPT हे अशा आधुनिक साधनांपैकी एक महत्वाचे साधन आहे, जे नैसर्गिक भाषेच्या माध्यमातून वापरकर्त्यांना माहिती देण्याचे कार्य करते. अनेक संशोधकांनी डिजिटल तंत्रज्ञानाचा विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवर होणारा परिणाम अभ्यासला आहे. कुमार (२०१९) यांच्या मते, डिजिटल साधनांचा वापर केल्यामुळे विद्यार्थ्यांना माहिती शोधणे अधिक सोपे होते आणि त्यांची अध्ययन प्रक्रिया अधिक प्रभावी बनते. तसेच सिंग (२०१८) यांनी ग्रंथालय ऑटोमेशन आणि डिजिटल ग्रंथालय सेवांवर केलेल्या अभ्यासात असे नमूद केले आहे की, तांत्रिक साधनांच्या वापरामुळे ग्रंथालय सेवा अधिक कार्यक्षम आणि वापरकर्ता-केंद्रित बनतात. तसेच मिश्रा आणि शर्मा (२०२२) यांनी केलेल्या संशोधनानुसार, शैक्षणिक ग्रंथालयामध्ये कृत्रिम बुद्धिमत्ता आधारित साधनांचा वापर केल्यामुळे विद्यार्थ्यांना माहिती शोधणे, संशोधनासाठी साहित्य मिळविणे आणि शैक्षणिक कार्ये पूर्ण करणे अधिक सुलभ होते. या अभ्यासामध्ये AI आधारित चॅटबॉट्स विद्यार्थ्यांना त्वरित माहिती देण्यामध्ये उपयुक्त ठरतात असे नमूद करण्यात आले आहे. जागतिक स्तरावर ग्रंथालय सेवा सुधारण्यासाठी डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर करण्याबाबत अनेक संस्थांनी मार्गदर्शक तत्वे दिली आहेत. उदाहरणार्थ International Federation of Library Associations and Institutions यांनी डिजिटल ग्रंथालय सेवांच्या विकासासाठी तांत्रिक साधनांचा वापर करण्यावर भर दिला आहे. त्यांच्या अहवालानुसार, आधुनिक ग्रंथालयामध्ये डिजिटल माहिती सेवा आणि AI आधारित प्रणालींचा वापर केल्यास विद्यार्थ्यांना अधिक प्रभावी माहिती सेवा उपलब्ध करून देता येतात. याशिवाय जैन (2021) यांनी विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन सवयींवर डिजिटल माहिती सेवांचा परिणाम अभ्यासताना असे आढळले की, डिजिटल साधनांचा वापर केल्यामुळे विद्यार्थ्यांची माहिती शोधण्याची क्षमता आणि स्व-अभ्यासाची प्रवृत्ती वाढते. तसेच विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक विषय समजून घेण्यासाठी आणि अभ्यासाचे नियोजन करण्यासाठी डिजिटल साधने उपयुक्त ठरतात. वरील साहित्याच्या अभ्यासावरून असे दिसून येते की, कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर शिक्षण आणि ग्रंथालय सेवांमध्ये वाढत आहे. Chat-GPT सारखी साधने विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेला सहाय्य करू शकतात आणि माहिती शोध प्रक्रिया अधिक सुलभ बनवू शकतात. तथापि, माहितीची अचूकता, नैतिक वापर आणि तंत्रज्ञानावर अवलंबित्व यांसारख्या मुद्द्यांवर देखील लक्ष देणे आवश्यक आहे. त्यामुळे महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवर कसा परिणाम करतो याचा अभ्यास करणे आवश्यक ठरते.

संशोधन गृहितक :

महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवर सकारात्मक आणि महत्त्वपूर्ण परिणाम घडवतो.

नमुना निवड :

या संशोधनासाठी नमुना निवड पद्धत वापरण्यात आली आहे. विविध शाखांमधील सुमारे ५० ते ६० महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांची निवड नमुना म्हणून करण्यात आली आहे. हे विद्यार्थी नियमितपणे ग्रंथालयाचा वापर करणारे आहेत.

माहिती संकलन साधने :

संशोधनासाठी आवश्यक माहिती गोळा करण्यासाठी खालील साधनांचा वापर करण्यात आला आहे. मुलाखत (Interview): काही विद्यार्थ्यांशी आणि ग्रंथालय कर्मचाऱ्यांशी मुलाखत घेऊन त्यांचे अनुभव जाणून घेतले. निरीक्षण (Observation): विद्यार्थ्यांचा ग्रंथालयामध्ये अभ्यास आणि माहिती शोध प्रक्रिया निरीक्षणाद्वारे समजून घेण्यात आली.

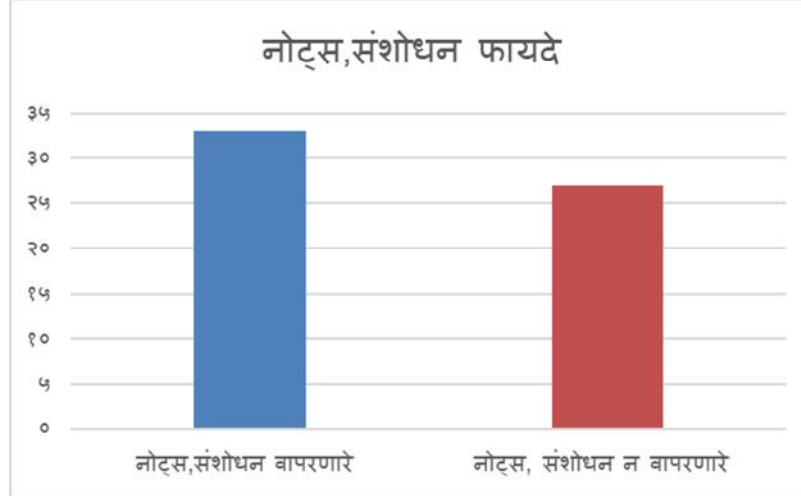
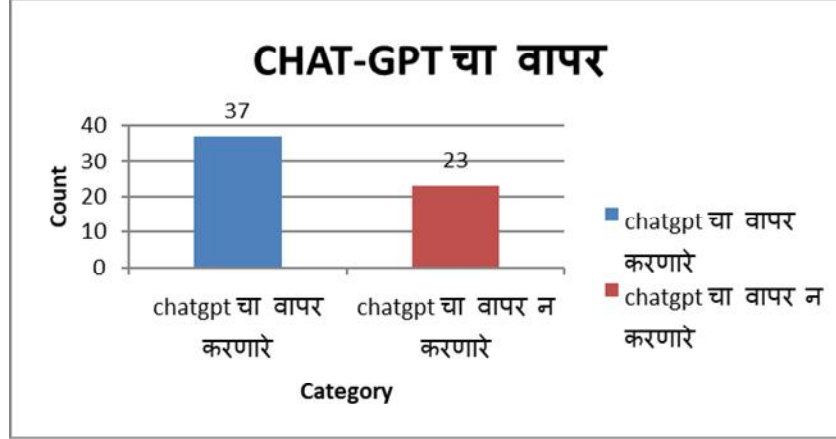
माहिती संकलन व पद्धती

संकलित माहितीचे विश्लेषण सांख्यिकीय पद्धतीने करण्यात आले आहे. टक्केवारी (Percentage), तक्ते (Tables) आणि चार्ट्स (Charts) यांच्या माध्यमातून माहितीचे विश्लेषण करून निष्कर्ष काढण्यात आले.

माहिती विश्लेषण टेबल

अ.क्र	मुद्दा	प्रतिसादक	वापर न करणारे
१	Chat-GPT चा वापर	३७	२३
२	नोट्स,संशोधन फायदे	३३	२७

वरील आकृती वरून असे निदर्शनास येते की नोट्स संशोधनाचे फायदे घेणारे ३३ मुले २७ नाचे फायदे न घेणारे व नोट्स संशोध.मुली एकूण आहे/मुले.मुली आहे/

निष्कर्ष :-

डेटा विश्लेषणानुसार असे आढळून आले की, बहुसंख्य विद्यार्थी अभ्यासासाठी डिजिटल साधनांचा वापर करतात आणि त्यामध्ये Chat-GPT चा वापर वाढताना दिसतो. सुमारे ७० ते ८० टक्के विद्यार्थ्यांनी असे नमूद केले की, Chat-GPT च्या मदतीने त्यांना एखाद्या विषयाची प्राथमिक माहिती लवकर मिळते.

त्यामुळे अभ्यासासाठी लागणारा वेळ कमी होतो आणि विषय समजून घेणे सोपे होते. Chat-GPT च्या मदतीने नोट्स तयार करणे, विषयाचा सारांश तयार करणे आणि अभ्यासासाठी आवश्यक असलेले मुद्दे मिळवणे सोपे झाले आहे. यामुळे त्यांच्या स्व-अभ्यासाची सवय वाढण्यास मदत झाली आहे. काही विद्यार्थ्यांनी असेही नमूद केले की, Chat-GPT च्या मदतीने संशोधन विषय निवडणे आणि साहित्य समीक्षा तयार करणे अधिक सोपे झाले आहे. माहिती शोध प्रक्रियेच्या दृष्टीने पाहता, Chat-GPT विद्यार्थ्यांना योग्य सांकेतिक शब्द आणि विषयाशी संबंधित प्राथमिक मार्गदर्शन देण्यात उपयुक्त ठरते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयामधील पुस्तके, जर्नल्स आणि इतर स्रोत शोधणे अधिक सुलभ होते. तथापि, या संशोधनात काही मर्यादा देखील आढळून आल्या. काही विद्यार्थ्यांनी असे नमूद केले की, Chat-GPT द्वारे मिळणारी माहिती नेहमी पूर्णपणे अचूक असेलच असे नाही. त्यामुळे विद्यार्थ्यांनी मिळालेल्या माहितीची पडताळणी करणे आवश्यक आहे. तसेच काही विद्यार्थ्यांनी तंत्रज्ञानावर जास्त अवलंबित्व निर्माण होण्याची शक्यता असल्याचेही नमूद केले. एकूणच या संशोधनातून असे स्पष्ट होते की, महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवर सकारात्मक परिणाम करतो. माहिती शोधण्याचा वेग वाढतो, अभ्यास अधिक सुलभ होतो आणि विद्यार्थ्यांच्या संशोधन कौशल्यांमध्ये सुधारणा होते. मात्र Chat-GPT चा वापर करताना माहितीची अचूकता तपासणे आणि तंत्रज्ञानाचा जबाबदारीने वापर करणे आवश्यक आहे. हे साधन Open-AI यांनी विकसित केलेले असून भविष्यात ग्रंथालय सेवांमध्ये कृत्रिम बुद्धिमत्ता तंत्रज्ञानाचा अधिक प्रभावी वापर होण्याची शक्यता आहे.

चर्चा:

१(आधुनिक शिक्षण व्यवस्थेमध्ये डिजिटल साधनांचा वापर वाढत असल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या माहिती शोधण्याच्या पद्धतीत आणि अध्ययन सवयींमध्ये मोठे बदल घडून आले आहेत. Chat-GPT सारख्या कृत्रिम बुद्धिमत्ता आधारित साधनांमुळे विद्यार्थ्यांना माहिती मिळवणे अधिक सोपे आणि जलद झाले आहे.

२(Chat-GPT च्या वापरामुळे त्यांना एखाद्या विषयाची प्राथमिक माहिती त्वरित मिळते. त्यामुळे अभ्यासासाठी लागणारा वेळ कमी होतो आणि विषय समजून घेणे सोपे होते.

३(विद्यार्थ्यांना नोट्स तयार करणे, संकल्पना स्पष्ट करणे आणि अभ्यासासाठी आवश्यक असलेली माहिती मिळविणे यामध्ये मदत करते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या स्व-अभ्यासाची प्रवृत्ती वाढण्यास मदत होते.

४(संशोधनामध्ये असेही दिसून आले की Chat-GPT चा वापर विद्यार्थ्यांच्या संशोधन कौशल्यांमध्ये काही प्रमाणात सुधारणा करण्यास मदत करतो. संशोधन विषय निवडणे, साहित्य समीक्षा तयार करणे आणि अभ्यासाची रूपरेषा तयार करणे या प्रक्रियांमध्ये Chat-GPT मार्गदर्शक म्हणून उपयोगी ठरू शकते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना संशोधन कार्य अधिक सुलभ होते.

तथापि, या तंत्रज्ञानाच्या वापरासोबत काही मर्यादा आणि आव्हाने देखील आहेत. उदाहरणार्थ, Chat-GPT द्वारे दिलेली माहिती नेहमी पूर्णपणे अचूक असेलच असे नाही. त्यामुळे विद्यार्थ्यांनी मिळालेल्या माहितीची विश्वासासार्ह स्रोतांद्वारे पडताळणी करणे आवश्यक आहे. तसेच AI साधनांवर जास्त अवलंबित्व असल्यास विद्यार्थ्यांच्या स्वतंत्र विचारक्षमतेवर परिणाम होण्याची शक्यता असते. याशिवाय शैक्षणिक नैतिकतेच्या दृष्टीने देखील काही मुद्दे विचारात घेणे आवश्यक आहे. काही विद्यार्थी Chat-GPT चा वापर करून असाइनमेंट किंवा प्रोजेक्ट तयार करताना योग्य संदर्भ न देता माहिती वापरण्याची शक्यता असते. त्यामुळे ग्रंथालय आणि शैक्षणिक संस्थांनी विद्यार्थ्यांना AI चा योग्य आणि नैतिक वापर कसा करावा याबाबत मार्गदर्शन करणे आवश्यक आहे.

समारोप:

महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर मुळे विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेवरील परिणामांचा अभ्यास या संबंधी संशोधन करीत असताना असे लक्षात येते की डिजिटल माहिती सेवा म्हणजे संगणक, इंटरनेट आणि माहिती तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने वापरकर्त्यांना उपलब्ध करून दिल्या जाणाऱ्या माहिती सेवा होय. आधुनिक शिक्षण व्यवस्थेमध्ये डिजिटल माहिती सेवांचे महत्त्व दिवसेंदिवस वाढत आहे. विशेषतः महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर करून विद्यार्थ्यांना विविध प्रकारची माहिती आणि शैक्षणिक साधने उपलब्ध करून दिली जातात. पूर्वी ग्रंथालय सेवा प्रामुख्याने मुद्रित स्वरूपातील पुस्तके, जर्नल्स आणि संदर्भ साहित्य यांपुरती मर्यादित होती. परंतु माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या विकसामुळे ग्रंथालय सेवांमध्ये मोठा बदल झाला आहे. आज अनेक महाविद्यालयीन ग्रंथालय ई-बुक्स, ई-जर्नल्स, ऑनलाईन डेटाबेस, डिजिटल संग्रह (Digital Archives) आणि व्हर्चुअल संदर्भ सेवा उपलब्ध करून देतात. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना कोणत्याही वेळेस आणि कोणत्याही ठिकाणाहून माहिती मिळवणे शक्य झाले आहे. Chat-GPT सारखी साधने विद्यार्थ्यांना माहिती शोधण्यात आणि समजून घेण्यात मदत करतात. हे साधन OpenAI यांनी विकसित केले असून ते नैसर्गिक भाषेत विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे देऊ शकते. महाविद्यालयीन ग्रंथालयामध्ये Chat-GPT चा वापर डिजिटल माहिती सेवांना अधिक प्रभावी बनवू शकतो. उदाहरणार्थ, विद्यार्थी एखाद्या विषयावर माहिती

शोधत असताना Chat-GPT त्यांना त्या विषयाशी संबंधित प्राथमिक माहिती, महत्वाचे मुद्दे आणि योग्य सांकेतिक शब्द सुचवू शकते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना आवश्यक माहिती शोधणे अधिक सोपे होते. याशिवाय डिजिटल माहिती सेवांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना २४ तास माहिती सहाय्य उपलब्ध करून देता येते. ग्रंथालय बंद असली तरी विद्यार्थी ऑनलाइन प्लॅटफॉर्मच्या माध्यमातून माहिती मिळवू शकतात. Chat-GPT च्या सहाय्याने डिजिटल हेल्पडेस्क किंवा व्हर्च्युअल संदर्भ सेवा तयार करता येतात, ज्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या शंका त्वरित दूर होऊ शकतात.

संदर्भसूची :

1. Kumar, R. Research Methodology: A Step-by-Step Guide for Beginners. New Delhi: Sage Publications. 2019
2. Singh, Y. K. Library Automation and Digital Libraries. New Delhi: APH Publishing Corporation. 2018
3. Mishra, L. & Sharma, P. "Use of Artificial Intelligence in Academic Libraries: Opportunities and Challenges." International Journal of Library and Information Science, (2022) 14(2), 45–52.
4. Jain, S. "Impact of Digital Information Services on Students' Learning Behaviour." Journal of Educational Technology, (2021) 10(3), 30–36.
5. Bhardwaj, R.K. Information Technology and Libraries. New Delhi: Ess Publications. 2020
6. University Grants Commission. Digital Education Initiatives in Higher Education. New Delhi: UGC Publications. 2020

